

Subl.

-3-

Småland.
Hinneryd sn
Skararps hus
("Skageholm")

Den del av sjön Exen, som av berguddens avskiljning, går under namn av Västernjäs. Dess största djup är 300 - 350 m, största djup intill 4 m.

S om borgen är största avståndet till fastlandet 450 - 500 m. Sjön är här uppgrävd så att vattensyttilfällinger på flera ställen träder i dagen.

300 m S om borgens nordspets ligger Tjvabölen, en i N - S långsträckt bergö, i S sammanhängande med fastlandet genom ett snypigt område.

Omkring 1000 m S om borgen ligger byn Skararp, känd för sin frodiga ängvegetation och ved förhistoriska gravfält.

Från berguddens nordspets är utskikt över sjön mot och till Söthja kyrka i S samt i SÖ mot det

Till RIKSANTIKVARIEN. vid byn Söthja.

Vattenståndet i sjön Exen har till senaste tid varit underkastad stora förändringar. I december 1912 nådde vattnet 1,50 m över det vattenstånd som bifogade profiler angår. Sjön svarar, vanligt lågt vattenstånd beror dels på ringa nederbörd, dels på vattenregleringen inom lagans vattensystem.

I sjöns östra udde gående vallaravrar dela denna i 3 delar, här kallade Berguddens /A/, Stalleholmen /B/

Enligt skrivelse nr 2599/33 erhöilo undertecknade i uppdrag att kartlägga en medeltida befästningsanläggning i sjön Exen, Hinneryds socken, Småland. Vi besökte platsen den 4 t.o.m. 8 oktober 1933 och överlämna härmed värdsamt rapport över förrättningen. i skala 1:500 samt profil-

lora Befästningsanläggningen är belägen i Kronobergs län, Sunnerbo härad, Hinneryds socken på den smala udde, som i riktning N - S sträcker sig upp i sjön Exens sydligaste vik. Markägare är lantbrukaren Carl Persson, Mellangården, Skararps by /Se vidfogade översiktsskarta i skala 1:100000/.

på Borgen ligger på yttersta spetsen av nämnda udde. En av naturen bildad, 5 - 8 m bred kanal skiljer för närvarande denna från fastlandet i N. Såväl här som S om borgen är flack terräng, som fordom stått under vatten och ännu då och då översvämmas. juist i närheten, där den gått fram, och dess förtäring i spåret av en väg, som från mot-

Den del av sjön Exen, som av borgudden avskiljes, går under namn av Västersjön. Dess största bredd är 300 - 350 m, största djup intill 4 m.

Ö om borgen är största avståndet till fastlandet 450 - 500 m. Sjön är här uppgrundad så att bottenens gyttjelager på flera ställen träder i dagen.

300 m SÖ om borgens nordspets ligger Tjuvaholmen, en i N - S långsträckt bergsö, i S sammanhängande med fastlandet genom ett sumpigt område.

Omkring 1000 m S om borgen ligger byn Skararp, känd för sin frodiga ängvegetation och med förhistoriska gravfält.

Från borguddens nordspets är utsikt över sjön mot och till Nöttja kyrka i N samt i NÖ mot det planerade flygfältet vid byn Öije.

Vattenståndet i sjön Exen har till senaste tid varit underkastad stora förändringar. I december 1912 nådde vattnet 3,50 m över det vattenstånd som bifogade profiler ange. Sjöns nuvarande, ovanligt låga vattenstånd beror dels på ringa nederbörd, dels på vattenregleringen inom Lagans vattensystem.

3 tvärs över udden gående vallgravar dela denna i 3 delar, här kallade Borgholmen /A/, Stallholmen /B/ och Ytterholmen /C/.

Borgholmen /A/ har ett dominerande läge i förhållande till de tvänne övriga och är en bergsplatå, som i V stupar brant, i N och Ö tämligen jämnluttande ned mot sjön /Se översigtskartan i skala 1:500 samt profilerna I-II och III-IV/. Mot vallgraven i S övergår bergsplatån i ett med bergsblock bestrött, plant område.

På Borgholmen märkas: 1, del av underslag till brobyggnad. Dettas fortsättning synes i sandbanken på kanalens N sida. Felande mellanstycke ligger på sjöbotten utanför kanalens Ö myning.

Härifrån ledde över det nu torra markområdet i N borgens enda vägförbindelse med land. Ännu kan man skönja en upphöjning i marken, där den gått fram, och dess fortsättning i spåren av en väg, som från mot-

liggande strandvall stöter till byvägen Skararp - Bölinge.

2, rester av stenbrokar, nu 1,5 m under vattenytan,

3, stenanhopning, möjligen rester av landfäste för brobyggnaden, fasthållande underslaget nr 1. Under den sten, som fasthåller underslaget, synes, ett c:a 1,5 m långt stycke av en stock vinkelrätt mot detta.

4, rektangulärt huggen sten, som fordom legat på borgplattans V kant /utsago av befolkningen/.

5, hustomtning. Stenrad i jordytan till byggnad, på vars N sida ett röse /6/ antagligen utmärka spiselrester. Jorden inom tomtningen till ett djup av 0,4 - 0,6 m är svart och finbränd. Utanför tomtnings S sida på 0,1 m djup hittades djurben, tegelskärvor och murbruk. På 0,4 - 0,5 m djup vidtager här alven.

7, rösen, bestående av huvudstora stenar, omkring 0,5 m höga.

8, röse eller ras av jämnstora 2 x 3 - 3 x 4 dm stora stenar, möjligen slip för bitar eller landfäste till brygga. Utanför på stranden anhopning av sten.

9, rester av mur, bestående av stenar 7,5 x 5 x 5 dm stora liggande i jordytan.

10, kärna. Vid provgrävning i dess SÖ inre hörn kunde icke på grund av bristande arbetskraft och tid murens sträckning och konstruktion fastställas. Murbruk och tegelbitar hittades vid grävningen. På kärnans SÖ hörn står en stor ek. Ingången till kärnan är från N. Kärnans högsta murhöjd över markytan omedelbart utanför porten är c:a 1,50 m. Mot S och Ö blir den betydligt högre /Se profilen III - IV/.

11, grop, intill 0,6 m djup.

12, palissader i dubbla rader. De grenar sig dels mot N, dels mot S, stängande vallgraven och fortsätts på dennas S kant ett stycke mot Ö, där de åter vid grävning påträffats på Ö sidan vid nr 17. Dessa palissadpålar nå högst 0,1 m över markytan. Till en del hava de framgrävts. Vid vallgravens Ö mynning och N sida bilda de ett sammanhängande helt. Samtliga luta här mot N. Längre ut mot sjön förekomma de sporadiskt och stå vertikalt. De inre utgöras av kluvna, runda stockar med intill 0,2 m tjocklek, de yttre av runda pålar.

Någon tillstymmelse till brorester eller annan förbindelse mellan borg- och stallholmarna har ej kunnat upptäckas. De i vallgraven nära dess Ö mynning i botten liggande stenarna hava enligt lantbrukaren Sander Larssons i Skararp utsago ditlagts av honom.

Stallholmen /B/. Dess N del intill den i SÖ liggande bergsknallen är plan. Vid provgrävning har ingen kulturjord påträffats.

18, murrester av stenar, intill 10 x 5 x 5 dm stora. Alla liggande i markytan.

19, röse, jordblandat, halvmånformigt, intill 0,4 m h, rester av någon förbindelse med Ytterholmen över vallgraven i S har icke kunnat upptäckas.

Ytterholmen. Denna hojer sig obetydligt över den i S liggande maden /se profilen III - IV/. Vallgravens i SÖ del är igenslammad. Möjligen har en övergång mot S funnits vid nr 20.

Palissaderingen. Från en punkt i Västersjön mitt för vallgravens Ö mynning runt borgholmens N spets och Ö sida intill stallholmens bergknalle sträcker sig en dubbel rad av palissader.

På specialkartan äro endast de palissadpälarna upptagna, som äro synliga i eller över vattnet. Då de stått lutande har inmätningen på kartan skett vid de punkter, där de beräknats vara nedslagna i sjöbotten.

Genom undersökning har fastställts att mellan de nu synliga pålarna en mängd andra ligga i dyn, som på sina ställen når 1,5 m djup. Detta är i synnerhet fallet utefter den inre palissadraden.

SÖ om Borgholmen ha de flesta palissadpälarna till följd av isskruvningen vid lågt vattenstånd avbrutits och fallit omkull. Deras material är eke, björk eller bok samt i några fall ene. Ursprungligen torde deras längd varit olika beroende på varierande vattendjup /Se foto n:ris /. Den längsta funna, i änden tillspetsade palissadpålen är 4,5 m lång med en största bredd av 0,25m. De flesta ha en längd av omkring 3 m med en tjocklek mellan 0,1 - 0,25 m.

SV om Borgholmen ha de allra flesta palissadpålarna på grund av isskrivning vid lågt vattenstånd avbrutits och fallit omkull /Se foto n:ris /.

Uteslutet är icke att detta skett genom forntida yttre våld. De gjorda fynden på strandområdet innanför motsäga icke denna förmodan.

Fynden. På Borgholmen /inom det på kartan markerade området/ har hittats:

13 skelett, liggande på 0,5 m djup under vattenytan med huvudet åt N och med utsträckta armar. Under ena handen syns rester av ett svärd med S-formad parerstång, 12 cm lång kavle med rund knapp, eneggad klinga, nu 14 cm, som av döma efter rostfläckar i sanden torde varit omkring 80 cm lång. "Runt omkring skelettet mindre rostfläckar. Då det påträffades stod vattnet 0,5 m högt över detsamma, men föll omedelbart sönder under solens inverkan sedan vattnet sjunkit undan. Intet kunde räddas av detsamma." /uppgift av lantbrukaren Sander Larsson, Skararp/.

stridsyxor, 3 stycken av medeltida form med kvarstannande skaftröster i holkarna. En av yxorna är inbäddad i oxiderad lera.

stenkulor av hård pressad gnejsgranit, 50 st. av vilka 6 stycken lägo tillsammans vid punkt 14 omedelbart invid och utom inre palissadraden. Av stenkulorna hava 7 st en kaliber av 13 - 16 cm, 15 st. en kaliber av 10 - 13 cm och 28 st. en kaliber av 7 - 9 cm.

dolk med 15 cm lång kavle, omgiven av fastrostad lera. Smal, 10 cm lång klinga.

hammare eller klubbhuvud, halv, funnen vid Borgholmens norra spets.

sintrat lergods, flera stycken.

På Stallholemn hittades:

hästske, halv.

hästtänder.

På fastlandet mellan borgen och Skararps by hittades: 19 st . stenkulor, kaliber 8 - 15 cm, funna tillsammans invid eller på en större flat stenhäll, omkring 300 m N om gården Ekekullen i Skararp.

stridsyxa, medeltida, funnen vid odling av maden S om

borgen.

svärdsknapp, rund, 4,5 cm i diameter, med runt hål. Funnen vid odling av maden S om borgen.

1 järnkula med 6,5 cm kaliber, funnen vid odling på samma plats som föregående.

hammare av järn, kluven i bakre delen och med holk, funnen vid odling på samma plats som föregående.

Samtliga föremål förvaras hos lantbrukaren Sander Larsson, Ekekullen, Skararp.

Den preliminära undersökningen omfattade klarläggning av tomtingens stenar, schaktning i kärnans SÖ hörn, undersökning av palissadernas sträckning i Västersjön, Exen och innersta vallgraven. Jordprov togs på olika ställen på de tre holmarna.

Undersökningsgroparna hava sedermera igenlagts, palissadresterna i norra vallgraven åter täckts.

Historik. Till för kort tid sedan /1932/ voro endast tvänne medeltida borgar kända i Sunnerbo härad, Lixborg och Sunnerborg. Den förra ligger vid Bolmens södra strand, den senare i själva Lagan i Hamneda socken. Därtill kommer nu ännu en vid Skararp i Hinneryds socken. Alla tre ha det gemensamt att de ligga vid Bolmens och Lagans vattensystem och äro uppförda under en tid, då den senare ännu var farbar och på grund därav spelade en stor roll såväl i freds- som krigstid.

Från Knäred över halländska gränsen och Hinneryd leder en väg, för vilken Skararp än i dag är slutpunkten österut. Just här är den nyfunna borgen anlagd. Häriifrån kunde man båtledes åt N nå Bolmens stränder och åt SV Västerhavet. Under krigstid var för en anryckande fiende, han månne komma från Ö eller V, ett besittningstagande av borgen av stor betydelse. De ömtåliga och så gott som enda förbindelserna, vattenvägarna, kunde häriifrån om ej behärskas så dock i hög grad oroas. Ej heller lämnade man under samma tid, 13 - 1500-talet gärna under framryckning en borg om med än så fåtalig besättning ryggen. Detta förklarar, som man tycker än i dag borgens isolerade läge i obygd. Helt visst har den under den tiden den

stod i sitt flor, det vill säga under unionstidens ideliga gränsstrider spelat en större roll än vad man efter de få gånger den omnämns av historieskrivarna skulle vara benägen att tillskriva densamma. På vägen mellan Skararp och Markaryd i närheten av halländska gränsen ligger den för flera kungamöten under 1300-talet historiskt bekanta byn Fagerdala.

Ej borgens namn - men dess läge - har fallit i glömska. Emellertid torde den varit det Skageholm, som Styffe i Skandinavien under unionstiden tror ha legat i Västbo härad i Jönköpings län. Han skriver: "Skageholm var ett bland de gränsfästen om vilkas byggnad eller reparation konung Karl Knutsson vid hotande anfall från Danmark jultiden 1448 utfärdade befallning. Det omtalas i övrigt blott ett par gånger men både förut och efteråt under sådana förhållanden som gör det sannolikt att det legat på halländska sidan, där något fäste utmed Nissastigen icke funnits om ej detta men läget är numera okänt."

På förfrågan i vilken relation namnet Skageholm står till namnet Skararp svarar professor J. Sahlgren följande: "Namnen Skararp och Skageholm hava säkerligen samma förra led. Skararp går nämligen tillbaka på ett äldre Skaghatorp /1456/. Namnet skrives 1431 Skaffuatorp. Skaffua-representerar här ett dialektuttal av Skagha. Namnet innehåller ordet Skage, "udde", samma ord som ingår i namnet på Jyllands nordspets."

Da det är bekant att Abraham Brodersson Tjurhuvud under drottning Margaretas regering i början av 1400-talet innehade hela Sunnerbo härad som län och bevisligen ägde Skararps gård kan man med fullt fog påstå att han på denna gård anlagt fästet Skageholm. De år mellan vilka man med säkerhet vet att borgen existerat äro 1415 och 1453. Bland de borgar, som Engelbrekts underbefälhavare år 1434 förstört nämnes den ej. Att så skett är dock ej uteslutet då Karl Knutsson 1448 påbjuder dess istandsättande samtidigt med de då förstörda Rumlaborg och Piksborg.

År 1453 är borgen i danske riksmarskens Klaus Rönnows händer. Om borgens slutliga förstörelse vet man ingenting. Vid Piksborgs undersökning år 1908 påträffades ingen enda

stenkula. Av den mängd dylika, som inom ett begränsat område här hittades kan man dock draga den slutsatsen, dels att den förstörts avsevärt senare, dels att den belägrande hären ej uteslutande bestått av bönder och dels att det avgörande anfallet riktats mot borgens SÖ sida. En närmare tidsbestämning för borgens sista strid och kännedom om huruvida svenska eller danskar då innehade densamma torde möjligen genom fynd vid eventuell undersökning kunna fastställas.

Ända litteratur: Oskar Lidén, Skararps hus. Ett nyupptackt medeltidsfäste i Sunnerbo. I Årsbok från Hylltén-Cavalliusföreningen 1932 sid. 133 - 150.

Bifogas: 1 översiktskarta i skala 1:100000
1 översiktskarta i skala c:a 1:20000
1 specialkarta i skala 1:500
st. fotografier.

Ekeberg, Jönköping den 6 november 1933

B Kugelberg.

Vidimeras:

Bertil Kugelberg

KARTA
öfver
MEDELTIDA BORG "SKÅGEHOLM", MELLANGÅRDEN,
SKARARPS BY, HINNERYD Sn, SMÅLAND

Upprättad den 5-7 okt 1933 av Claes Claesson och Bror Kugelberg.

Skala 1:500
0 5 10 15 20 25 Meter

Beskrifning

- 1 Underslag till bro
- 2 Rest av brokar(?) av sten under vatten.
- 3 Landfäste för bro.
- 4 Rektangulär sten.
- 5 Husgrund.
- 6 Röse. Intill 0,5 m högt. Troligen rest av spisel.
- 7 Rösen. Intill 0,5 m höga.
- 8 Röse eller ras av stenar.
- 9 Borgkärna.
- 10 Rest av mur.
- 11 Plats för skelettfynd.
- 12 Grop. Intill 0,6 m djup.
- 13 Palissader av pölar i dubbla rader.
- 14 Kullfallna palissader.
- 15 Palissadpölar, 4 st, synliga i markytan.
- 16 Grund sänka längs några kvarstående, i markytan synliga palissadpölar.
- 17 Rund krets, c:a 1 m i diam av 1x1-2x3 dm stora stenar.
- 18 Rest av mur?
- 19 Röse intill 0,4 m högt. J V kan-ten grop, intill 0,3 m djup.
- 20 Förhöjning i vallgrav.

Fynd vid Skararpshus, Hinneryds socken.

"Skageholm"

Fynd på Borgholmen:

- 13 skelett,
- rester av svärd med S-formad parerstång,
- ✓✓ stridsyxor, 3 stycken av medeltida form med kvarsittande skaftrester i holkarna. En av yxorna är inbäddad i oxiderad lera,
- stenkolor, 50 st.,
- ✓✓ (dolks) ^{spite} med 15 cm lång kavle, omgiven av fastrostad lera,
- ✓✓ hammare eller klubbhuvud, halv,
- sintrat lergods, flera stycken. *Urfällningar i sanden,*

Fynd på Stallholmen:

- ✓✓ hästsko, halv,
- ✓✓ hästtänder.

På fastlandet mellan borgen och Skararps by hittades:

- stenkolor, 19 st, kaliber 8 - 15 cm.,
- ✓✓ stridsyxa, medeltida,
- ✓✓ 3 st. *reunda urfällningar diam*
- ✓✓ svärdsknapp, rund, 4,5 cm i diameter, med runt hål,
- ✓ järnkula, med 6,5 sm kaliber,
- ✓✓ hammare av järn, kluven i bakre delen och med holk.

+ *från stenkolors ut. meddel. av kapten Kungl. beord.*

Ovanstående fynd emottagna av Smålands museum i Växjö
den 9 juni 1937.

16

10,5